

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ

BATI KÜLTÜR VE EDEBİYATLARINDA YÜZYIL DÖNÜMÜ

Ankara Üniversitesi Yayınları No: 577
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayın No: 423

Editörler
Battal ARVASI Ünal KAYA
Gonca KIŞMİR

Yayına hazırlayanın notu:
Yazıların her tür sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN: 978-605-136-354-7

Basım Yeri:
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No:10 06510 Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi: 29/12/2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZvii

ALMANYA

- ARVASI, S. Battal:** Alman Edebiyatında Poetik ya da Burjuva Realizmi ... 3
BÜYÜKTOPÇU, M. Burak: Dışavurumcu Alman Şiiri 17
KAYA, Ünal: Yüzyıl Dönümü ve Alman Edebiyatı 27
TOKLU, M. Osman: Friedrich Nietzsche ve Çöküş 37

AMERİKA

- EGE, E. Sema:** Amerika'da On Dokuzuncu Yüzyıl Sonu Endüstriyel Kapitalizm Döneminde Marxizmi ve Sınıf Çatışması Söylemini Etkisizleştiren Edebiyat 51

FRANSA

- AYNACI, Fatih:** André Gide'in "Batak" Adlı Yapıtında Eleştirel Bakış ve Bireycilik 97
ETENSEL İLDEM, Arzu: Edmond Rostand'ın Kahramanlık Tiyatrosu 111
KULA, Nedim: Anatole France'in Penguenler Adası'nda Fransız Tarihine Eleştirel Bakış 127
ÖZKAN, Ahmet: Dreyfus Olayı ve Émile Zola: Bir Adalet Arayışı 151
TEKTAŞ KAYĞUN, Ayşe: Romain Rolland ve Nehir Romanı 171
YASSITEPE AYYILDIZ, Ece: Alfred Jarry'nin Tiyatrosunda "Gülme" Unsurunu Sağlayan Öğeler 183
YILMAZ TOMAT, Ayşe: Marcel Proust'un Swann'ın Bir Aşkına Adlı Romanında Mimetik Arzu Görünümleri 197

HOLLANDA

GÜLEÇ, Mustafa: Hollanda Yazınında 20. Yüzyıla Geçiş Evresi:
Gerçekçilik ve Doğalcılık 211

İNGİLTERE

- ALTAÇ, İSMAİL Serdar:** Henry Lawson'ın "Drover's Wife"
(Çobanın Karısı) Adlı Öyküsünde Avustralyalılık 235
- EGE UYGUR, Ufuk:** Viktorya Dönemi Düz Yazısında Epistomolojik
Gerçeklik..... 245
- ERSÖZ, Nusret:** Samuel Butler'ın The Way Of All Flesh Adlı
Romanında Viktorya Dönemi Toplum Eleştirisi 325
- GÜLCÜ, Tarık Ziyad:** "Dünyanın Sahibi, İdeal İnsan": Kipling'in
İmparatorluk Anlayışı 335
- HAY, Funda:** 19.yy. Sonu İngiliz Edebiyatında Ortaçağa Dönüş:
William Morris The Sundering Flood..... 353
- KALECİK, Samet:** Viktorya Dönemi Sonu İngiliz Dedektif Yazınında
Korkunun Temsli: Basker Ville'lerin Köpeği..... 363
- ŞENLEN GÜVENÇ, Sıla:** Bernard Shaw'ın Fikir Tiyatrosu Işığında
Silahlar ve Kahraman İle Bayan Warren'in Mesleği..... 379
- VARAL, Seçil:** 20. Yüzyılın Eşiğinde Kadınların Oy Hakkı Kazanma
Mücadelesi ve İngiliz Tiyatrosu 389
- YAŞAR, Yakup:** The Mayor of Casterbridge'teki Davetsiz Misafir 405

İSPANYA

ÜNSAL, Nil: Galdos'un Acı Çeken Meleği: Tristana 419

İTALYA

- AYYILDIZ, Bülent:** Bir Uyumsuz: Italo Svevo 431
- BALAMİR, Ebru:** İtalyan Verizmi ve Giovanni Verga 449
- ÖZKAN, Nevin:** Umberto Saba'daki Özyaşam Öyküsel Öğeler 457
- YÜCESAN, Barış:** Edmondo De Amicis'in Gözüyle İstanbul 469

BERNARD SHAW'IN FİKİR TİYATROSU IŞIĞINDA SİLAHLAR VE KAHRAMAN İLE BAYAN WARREN'IN MESLEĞİ

Sıla ŞENLEN GÜVENÇ*

İrlandalı yazar George Bernard Shaw (26 Temmuz 1856-2 Kasım 1950) uzun ömrü boyunca sayısız tiyatro eseri, roman, müzik, sanat ve tiyatro üzerine eleştiri yayınlamıştır. Ürün yelpazesi geniş olsa da, Nobel Ödüllü Shaw şüphesiz öncelikli olarak *Mrs. Warren's Profession* (1893), *Arms and the Man* (1893-4), *Candida* (1894), *The Man of Destiny* (1895), *The Devil's Disciple* (1896), *Caesar and Cleopatra* (1898), *Man and Superman* (1901-2), *Major Barbara* (1905), *The Doctor's Dilemma* (1906), *Misalliance* (1909), *The Dark Lady of the Sonnets* (1910), *Androcles and the Lion* (1912), *Pygmalion* (1912), *Heartbreak House* (1916-17), *Back to Methuselah* (1918-20) ve *Saint Joan* (1923) gibi oyunları kaleme almış bir oyun yazarıdır.

Bernard Shaw'ın oyunlarının bir bölümü, öncelikle Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları kapsamında Türkçeye çevrilmiştir. Bu oyunların bazıları şunlardır: Nurettin Sevim çevirisiyle *Caesar'la Kleopatra* (1945), Saffet Korkut çevirisiyle *Ermış Jeanne* (1945), Remide Adil çevirisiyle *Blancot Posnet'in Sırrı* (1945), Cevat Şakir Karaağaçlıgil çevirisiyle *İnsan Üstüninsan* (1949), Hamit Dereli çevirisiyle *Silahlar ve Kahraman* (1953), O.T. Günden çevirisiyle *Hiç Belli Olmaz* (1956), Orhan Tahsin Günden çevirisiyle *Hiç Belli Olmaz* (1956), Bekir Karaoğlu çevirisiyle *Bir Çuval İncir* (1964), Süleyman Adıyaman ve Rıza Dönmez çevirisiyle *Androcles ile Aslan* (1965), Avni Givda çevirisiyle *Milyoner Kadın* (1966), ve Sevgi Sanlı tarafından, eski çevirileri de dahil edilerek, 2004 yılında yayınlanan dört oyunu *Sezar ile Kleopatra*, *Pygmalion*, *Kırgınlar Evi* ve *Jan Dark*.

* Doç.Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, sguvenc@ankara.edu.tr

Ondokuzuncu yüzyılın eşiğinde yazmaya başlayan Shaw, İngiliz Tiyatrosuna Shakespeare'den sonra en büyük etkiyi sağlamıştır. Bu anlamda Yirminci yüzyılın başlarındaki İngiliz tiyatrosuna yön ve şekil veren en önemli çağdaş oyun yazarıdır. 'Sosyal Gerçekçi' olarak tanımlanan Norveçli oyun yazarı Henrick Ibsen'den etkilenen Shaw'ın sayesinde, İngiliz tiyatrosu Ondokuzuncu yüzyılda popüler olan duygusal, eğlenceli ama boş melodramlardan kurtulmuş, toplumsal -politik, ekonomik, ahlaki- konular üzerine yazılmış oyunlar hâkim olmuştur. Ayşegül Yüksel, Shaw'ın İngiliz tiyatrosuna olan katkısını şu sözlerle ifade etmektedir:

Shaw'ın İngiliz Tiyatrosunda yaptığı eylem, 'çok amaçlı' bir devrim niteliği taşımaktaydı. Shaw, öncelikle, İngiliz tiyatrosunun içeriğini değiştirmeyi, bunu yaparken de biçimsel açıdan, Scribe'den kalma 'iyi kurulu oyun' [well made play] reçetelerini kullanımdan kaldırmayı amaçlıyordu. Bir yandan, İngiliz komedisini eski günlerdeki parlıtısına kavuşturmak isterken, bir yandan da, seyircinin, Victoria dönemi romantizminin ve duygusallığının gölgelediği toplumsal gerçekleri farklı bir bakış açısıyla algılamasını sağlama peşindeydi. (110)

Bu anlamda Shaw, İngiliz tiyatrosunda avangart tiyatrosunu da başlatan kişidir (Crawford, 103).

Bir sosyalist olan Shaw, 1884 yılında İngiltere'de ortaya çıkan ve kademe kademe reformlar yaparak demokratik sosyalizmi topluma yaymak amacıyla güden 'Fabian' Topluluğunun kurucu üyelerindendi. Sosyalizmi savunan yazar ve düşünürlerden oluşan topluluğun amacı hem hitabet yoluyla hem de yazı ve edebî eserleriyle halkı eğiterek toplumsal reform gerçekleştirmektir. Shaw tiyatrosunun en önemli özelliklerinden biri de, toplumu eğitmek adına, toplum, siyaset, ekonomi, eğitim ve felsefeyle ilgili düşüncelerini tartışmak için tiyatroyu bir platform olarak kullanmasıdır. Ayrıca Shaw oyunlarında, işlenen toplumsal konular dışında, oyunlara giriş niteliği taşıyan, oyunlar kadar uzun veya onları aşan önsözler meşhurdur. Bu doğrultuda, Shaw'ın tiyatro eserlerinin amacı belli fikirleri savunmak olduğu için oyunları genelde 'fikir tiyatrosu' (drama of ideas) olarak nitelendirilir. Bu tip oyunlarda konuşma ve tartışmanın olay örgüsü veya karakterler gibi tiyatro sanatının başlıca öğelerinin önüne geçmektedir. Hatta bazı eleştirmenler Shaw'ın oyunlarının çok tartışma içermeleri sebebiyle, tiyatro eserinden çok Eflatun'un diyaloglarını andırıldığını iddia etmektedirler¹.

¹ Bkz. Nicholas, Grene. "Comedy and Dialectic". *Bernard Shaw: A Critical View*. London: Macmillan Press, 1987.

Bu çalışmada, Shaw'ın fikir tiyatrosu olarak nitelendirilen oyunlarından *Silahlar ve Kahraman* ile *Bayan Warren'ın Mesleği* ele aldığı veya tartıştığı toplumsal konular ışığında incelenecektir. *Silahlar ve Kahraman*'da savaş, kahramanlık, yurtseverlik gibi toplumda öne çıkan kavramlar ele alınırken, *Bayan Warren'ın Mesleği*'nde ise din, ahlak ve Victoria döneminin ikiyüzlülüğü eleştirilmekte ve o dönem ortaya çıkan 'Yeni Kadın'ı da tasvir etmektedir.

Silahlar ve Kahraman, 1885 Sırp-Bulgar Savaşı'nı konu almaktadır. Oyunda, Bulgar Raina Petkoff, yere göğe sığdıramadığı savaş kahramanlarından Sergius Saranoff ile nişanlıdır. Raina'nın annesi Catherine, coşkuyla muhaberede kazandıkları zaferi, Sergius'un kahramanlıklarını ve nasıl alayın gözbebeği olduğunu heyecanla anlatır:

Ne şanlı bir zafer, tahmin edemezsin. Bir süvari hücumu! Düşün bir kere! Rus komutanlarımıza meydan okumuş – emirsiz hareket etmiş– mesuliyeti üzerine alarak hücumu geçmiş... başta kendisi olduğu halde düşman topraklarının üzerine saldırıp geçmiş. Gözünün önüne geliyor mu, Raina: bizim kahraman ve yaman Bulgarlarımız, kılıçları gözleri yıldırımlar saçarak, çığlar gibi gürleyerek inmişler, zavallı Sırlarla onların züppe Avusturyalı subaylarını saman gibi savurmuşlar! Sen, sense Sergius'u nişanlanmak için bir sene beklettin. Ah, damarlarında bir damla Bulgar kanı varsa geri döndüğünde ona taparsın. (6)

Bulgar cephesinde savaşan Binbaşı Paul Petkoff'un kızı olan Raina, oldukça vatansever olmasına rağmen yine de bazı kuşkuları vardır. Kafasındaki kahramanlık ile ilgili düşüncelerini annesiyle paylaşır: "Peki, o [Sergius] tam beni kolları arasına alıp gözlerimin içine bakarken aklıma ne geldi bilir misin? İhtimal biz Byron'ın, Puşkin'in eserlerini okumaya o kadar düşkün olmasaydık, Bükreş'te o mevsimde gördüğümüz operalardan o kadar hoşlanmasaydık kafamızda kahramanlık fikirleri olmayacaktı." (7) Annesiyle konuşurken, içeri yardımcıları Louka girer, süvarilerin Sırları geçitten geriye doğru kovaladıklarını ve sokaklarda çarpışmalar olacağı söylentilerini aktarır. Bunun üstüne Raina "Ah, milletimiz bu kadar zalim olmasa! Kaçan zavallıları öldürmekte ne şeref var?" (8) diye sorgular. Bu noktada, Raina vatansever ve idealist gözükse de, bu kavramlarla veya nişanlısıyla ilgili bir takım kuşkuları olduğunu ortaya koyar.

O gece odasının balkonundan içeri Rus/Bulgar birliklerinin peşinde olduğu Kaptan Bluntschli girer. Kendisini bağırdığı takdirde vurmakla tehdit eder ve güvenliğini garantilemek için kızın sabahlığına el koyar. Böylece,

kimseye geceliğiyle uygunsuz bir biçimde görünmek istemeyen Raina'nın kendisini ele vermesini engelleyecektir. Raina'nın evine arama yapmak için gelen süvarilerin sesleri geldiğinde ise, asker kendini müdafaa etmek üzere hazırlanır ve genç kıza bu kanlı görüntüden korumak için arkasını dönmeyi ister. Bu noktada Raina'nın tepkisi, kahramanlıkla ilgili fikirlerinin okudukları eserler ve gördükleri operalar tarafından oluşturulduğu tezi doğrular niteliktedir. Raina'nın aklına hemen gördüğü operalardan biri gelir ve Verdi'nin *Ermani* adlı operasından bir sahneye değinir. Operada Gomez de Silva, evinde sevdiği Elvira'nın yanında sevgilisi Ernani'yi yakalasa bile, onu evinde bulunduğu sürece krala karşı korur ve ele vermez. Raina da operanın etkisiyle kendisine 'misafir' olan askeri, birlikler geldiğinde saklayarak kurtarır.

Ortalık durulduğunda, aralarında geçen konuşmalar ve özellikle Bluntschli'nin savaşla ilgili pragmatik düşünceleri, idealist fikirlere sahip olan Raina'yı şaşkınlığa uğratır. Bluntschli, Sırp cephesinde 'savaşan' ve Bulgarların yeneceğini gördüğü için de neden Bulgar cephesine savaşmadığı için hayıflanan bir İsviçreli paralı askerdir. Raina, bazı askerlerin ölümden korkabileceğini söylediğinde, adam karşı çıkar: "Hepsi, muhterem hanımefendi, hepsi korkarlar, bana inanınız. Elimizden geldiği kadar uzun yaşamak vazifemizdir." (13) ve sonra "Askerlerin onları dokuzu[nun] anadan doğma budala" olduklarını ifade eder (15). Konuşmaya dalmışken, Raina birden Bluntschli'nin tüfeğine oturduğunu fark eder ve çığlık atar. Fakat Bluntschli ona korkmaması gerektiğini, tabanca kütüklüğünün içinde mermi yerine çikolata taşıdığını söyler. Acıkan askerin canı çikolata istediğinde ise Raina ona yarısı yenmiş bir çikolata verir. Bluntschli'ye göre sadece aptal askerler dolu bir tüfekle dolaşır: "Tecrübeli bir askeri daima tabanca kılıfının ve mermi kütüklüğünün içine bakmamalı tanıyabilirsiniz. Acemi askerler tabanca ile mermi taşırlar, usta askerler yiyecek" (20) Kısacası, bir askerden beklenen cesaret, vatanseverlik ve idealizminden onda zerre kadar yoktur. Raina şaşkınlıkla, kendisinin bir kadın olmasına rağmen, ondan daha cesaretli olduğunu iddia ettiğinde adam bunun nedeninin hiç savaş ortamında bulunmadığı için olduğunu söyler: "Elbette. Siz benim gibi üç gün ateş altında kalmadınız ki!" (21)

Bluntschli ayrıca farkında olmadan Raina'nın 'kahraman' nişanesi Sergius'tan bahseder. Askerin Sergius'la ilgili anlattıkları, Raina'nın annesinin aktardığı detaylardan çok farklıdır, annesi romantik bakış açısını, Bluntschli ise daha rasyonel, pragmatik yaklaşımı temsil eder. Bulgarların başındaki 'kahraman'ın savaş-çılığı haykırarak saldırmasının nasıl gülünç kaynağı olduğunu anlatır: "Tıpkı bir opera tenoru gibi yaptı. Hakikaten yakışıklı bir herif, gözleri ateş saçıyordu, güzel bıyıkları vardı, hürra! Hürra! diye bağırarak

Don Kişotun yel değirmenlerine saldırdığı gibi saldırdı. Hepimiz güldük.” (23) Sırp-ların yenilmelerinin nedeninin yanlış cephaneye gönderildiği için on dakika boyunca mermi atamamaları olduğunu açıklar. Sergius her şeyden habersiz, dünyanın en büyük işini yaptığını sanarak bir davulcu çavuşu gibi çalım satarken, aslında birliğini tehlikeye attığı için askerî mahkemeye verilmesi gerektiğini belirtir. Bluntschli için Raina'nın nişanlısı o güne kadar savaş alanında gördüğü ahmaklar arasındaki en çılgındır. Raina nişanlısının resmini gösterdiğinde ise, asker bunun ta kendisi olduğunu ifade eder. Nişanlısı ile ilgili konuşmalarından alınan Raina hemen orasını terk etmesini ister ama asker çok yorgundur, balkondan çıktıysa da, inmeyi gözünün hiç kesmediğini ifade eder. Raina gidip annesini getirene kadar da yorgunluktan bitkin düşen asker, Raina'nın yatağında uyur kalır.

Shaw, *Arms and the Man*, *Candida*, *The Man of Destiny* ve *You Never Can Tell* oyunlarından oluşan *Pleasant Plays*'e yazdığı genel önsözde İsviçreli asker karakterinin sahnede alışı gelmiş asker tiplemesinden oldukça farklı olduğunu ve bu yüzden eleştirildiğini de belirtir. Eleştirilerin nedeni, üç gün ateş hattında kaldıktan sonra süvariler tarafından kovalanan Bluntschli'nin mermi yerine çikolata taşımasının olanaksız olduğu ve askerlerin cesur ve vatansever olmadığını ima edilmesidir. Ancak, Shaw bu konuda aynı görüşte değildir ve onun için idealizm, 'romantik' siyaset ve ahlak bakış açısına verilmiş süslü bir terimdir.

Silahlar ve Kahraman başlığı savaş ve kahramanları yücelten bir destan olan Virgil'in *Aeneid* adlı eserine gönderme yapmaktadır: “Silahları ve kahramanı mırıldanırım...” (“Of arms and the man I sing...”). Fakat Shaw, Sırp-Bulgar savaşını ve 'kahraman' Sergius karakteriyle, savaşı ve ilintili kahramanlık, cesaret, ve idealizm gibi romantik düşünceleri eleştirir. Her ne kadar I. Dünya Savaşı sonrası, Shaw savaş karşıtı olarak bilirse ve bazıları tarafından eleştirilse de, bu oyun Dünya Savaşı'ndan önce yazılmıştır. O nedenle, direk olarak Dünya Savaşı ile ilgili değil, genel olarak savaşı eleştirmektedir. Shaw'a göre savaş korkunç bir olaydır ve toplumun savaşla ilgili romantik düşünceleri bir aldatmacadan ibarettir. Oyunun sonunda da Sergius ve Raina vatanseverlik üstüne kurulmuş 'yüce aşklarının' boş bir düşünce olduğu kanısına varırlar. Raina, oyunun sonunda babasından miras olarak otel kalan “Çikolata Asker” Bluntschli ile ve Sergius'da kendinden sosyal sınıf açısından 'düşük' olan, asıl sevdiği güzel hizmetçi Louka'yla evlenmeye karar verirler. Louka'nın iddiasına göre, asıl kahramanlık sevdiği kadın için cesur olup, toplumun düşüncelerine kulak asmamaktır. Nitekim Sergius oyunun sonunda böyle bir 'kahraman' olur.

Shaw, *Silahlar ve Kahraman* oyununda olduğu gibi *Bayan Warren'in Mesleği* adlı oyununda da yine toplumsal bir konuyu ele alır. Bu oyunda,

Victoria İngiltere’inde kadınların durumu, onlara sunulan iş imkanları ve sömürülmeleri, kapitalizm, din, ahlak ve toplumun ikiyüzlülüğü işlenmektedir. Oyunda eskiden hayat kadını olan Bayan Warren şimdi dünyanın farklı yerlerinde randevu evleri işletmektedir. Bir başka deyişle kendisi kadınları sömüren, onların üstünden para kazanan bir kapitalist olmuştur. Kızı Vivie’ye ise bu hayattan uzak ve habersiz bir şekilde, çok iyi eğitim almaya yetiştirmiştir. ‘Yeni Kadını’ temsil eden Vivie, Cambridge Üniversitesi Matematik Bölümü’nden yüksek dereceyle mezun olmuştur ve bir arkadaşıyla kendi bürosunu açmayı düşünmektedir. Geleneksel Victoria dönemi kadın tiplemesinden oldukça farklı olan ve daha çok bir ‘erkek’ gibi olan Vivie, Pantolon-cekete giyen, gevşemek için içki ve purosunu içen, ciddi, açık sözlü, aşkla meşkle pek ilgili olmayıp kendini işe veren bir genç kızdır. Mukayese edilince, Bayan Warren’in sıra dışı yaşamına karşın, oldukça geleneksel bir Victoria dönemi kadını olduğunu görürüz. Kızının yanında olmasını, iyi bir evlilik yapmasını, teni esmerleşmesini diye şapka takmasını isteyen, tam bir leydi gibi davranmasını ve kendisine itaat etmesini bekleyen bir annedir.

Bayan Warren’in Mesleği’nin temelde sorduğu soru şudur: Victoria döneminde bir kadın geçimini nasıl sağlayabilir? Tüccar bir babanın oğlu olan 1856 doğumlu Shaw, endüstri devriminin sonucu olarak işçilerin, özellikle de kadın ve çocuk işçilerin ağır çalışma koşullarına, uzun çalışma saatleri ve düşük ücretlere şahsen tanık olmuş ve kınamıştır. Vivie, oyunun başında annesiyle ilk defa gerçek anlamda tanışır ve bu yüzleşme sonucunda kadınların çalışma imkânları, koşulları, sömürülmeleri, ahlak ve kapitalizm gibi konulara değinilir. Aldığı eğitim sonucu, her türlü imkâna sahip olan Vivie, bir kadının her zaman seçme şansı olduğunu (hayat kadını olmasa gerekmediğini) iddia eder ama Bayan Warren aynı görüşte değildir:

Bayan Warren: Senin gibi, kendi hayatımı yönlendirebilecek şekilde mi büyütüldüğümü sanıyorsun? Yaptığım şeyi sevdiğimi, doğru olduğunu düşündüğüm için yaptığımı mı ya da olanağım olsaydı üniversiteye gidip leydi olmayı tercih etmeyeceğimi mi sanıyorsun?

Vivie: Herkesin bazı seçenekleri vardır, anne (82)²

Bunun üstüne, Bayan Warren hikâyesini anlatır. Kendisini dul olarak gösteren annesi, bir balık kızartma evi işleterek dört kızını yetiştirmeye çalışmıştır. Bayan Warren’in biri aynı babadan, iki tane de -başka bir babadan kız kardeşleri olduğunu, Bayan Warren ve Liz’in güzel, diğer babadan olanların “çelimsiz, çirkin, aç kalmış görünüşlü, çalışkan, dürüst

² Bu oyuna ait alıntılar tarafımdan çevrilmiştir.

acınacak yaratıklar” olduğunu belirtir (82). Bu dört kız kardeşin kaderlerini kullanarak Shaw, Victoria Döneminde çalışan kadınların kötü durumunu göz önüne serer. ‘Çirkin’ kız kardeşlerinden biri dürüstçe haftada dokuz şilin için beyaz kurşun fabrikasında günde on iki saat çalışmış ve sadece elleri biraz paralize olacağını beklerken beyaz kurşun zehirlenmesinden hayatını kaybetmiştir. Bir Deptford kumanda ambarında kamu çalışanıyla evlendiği için her zaman onlara örnek gösterilen diğer kardeş ise, haftada on sekiz şilinle hanesini ve üç çocuğunu kocası kendini içkiye verene dek temiz pak tutmuştur. Bu iki örnek ‘namusuyla’ yaşamaya çalışan iki kadın örneğidir, biri zehirlenerek ölmüş, diğeri de ‘saygın’ kalmak için kendini parçalamış ve ömrü boyunca kocasının kahrını çekmek zorunda kalmıştır. Öte yandan, Kilise okuluna devam eden Warren ve kız kardeşi Liz daha farklı hayatlar seçmiştir. Liz kaçıp kendini kurtarmış, Warren ise Waterloo’da bir barda dört şilin ve yatacak yer karşılığı günde on dört saat servis ve bulaşık yıkayarak çalışmıştır. Fakat Liz bir gün bara kürk mantosuyla şans eseri gelir ve ona “Burada ne yapıyorsun seni şapşal? Güzelliğini ve sağlığını ne diye başkalarının kazancı için heba ediyorsun!” (83) der. Bunun üzerine Liz ona önce borç verir ve borcunu ödedikten sonra birlikte biriktirerek Brüksel’de bir randevu evi işletmeye başlarlar. Çalışma koşulları ise, Warren’in iddiasına göre kadınlara açık olan diğer mesleklere göre çok daha iyidir:

Brüksel’deki ev çok kaliteliydi –Bir kadın için Anne’in zehirlendiği fabrikadan çok daha iyi bir yerdi. Bizim kızlarımızın hiç biri benim o bulaşıkhanede veya Waterloo’daki barda veya evde bana davranıldığı şekilde kötü muameleye maruz kalmıyorlardı. Oralarda kalıp kırk yaşına basmadan ahı geçmiş bir köle olmamı mı tercih ederdin? (84)

Eğitilmiş olan Vivie, bir insanın para biriktirerek ve bunu akıllıca işleterek her işte başarılı olabileceğini belirtip, ona neden böyle bir meslek tercih ettiğini sorar. Fakat annesi sorabileceği en temel soruyu sorar, açlık sınırında para kazanan bir kadın nasıl para biriktirebilir:

Evet, para biriktirmek. Ama bir kadın herhangi başka bir işte biriktirecek parayı nereden bulacak? Haftalık dört şilinle hem derli toplu giyinip hem de para biriktirebilir misin? Tabi sen değil. Fakat eğer sıradan bir kadınsan ve daha fazla para kazanamıyorsan olanaksız. Tabi müziğe veya sahneye yeteneğin varsa, veya gazetede yazmaya; o farklı. Ama ne Liz’in ne de benim öyle bir yeteneği yoktu. Elimizde olan tek şey güzelliğimiz ve erkekleri hoş tutma yeteneğimizdi. Başkalarının bizi mağazalarda tezgahtar, barmaid veya

garson olarak çalıştırıp güzelliğimizi pazarlayarak üzerimizden para kazanmalarına izin verecek, kendimiz de tüm karı alacağımıza açlık sınırında yaşamayı kabul edecek kadar aptal mı sanıyorsun? Hiç sanmıyorum. (84)

Bu tartışma sonrası uzlaşırlar, Bayan Warren Vivie'yi kadınların mevcut koşullarda hiçbir şansı olmadığına, onlara daha iyi koşullar ve imkanlar verilmesi gerektiği ile ilgili ikna eder ve içi ferah bir şekilde yukkuya yollar.

Shaw'ın bu tartışmayı yaratarak, kadınların kötü çalışma koşullarını, az para kazanmalarını, onlara imkan sağlanmamasını eleştirir. Warren'nın ailesindeki kadınları kullanarak birçok örnek vermektedir; fabrikada üç kuruş için 'namusuyla' çalışıp zehirlenen bir kadın, kazancını içkiye yatıran bir adamın karısı olarak ona katlanan ve ele güne karşı yine de derli toplu görünmeye çalışan bir kadın, randevu evi işletip şimdi zengin olunca 'saygın' olup bir katedrale yakın oturan Liz ve Bayan Warren. Bu kadınlar birbirinden çok farklıdır ama ortak paydaları kötü koşulları olması, çaresiz olmaları ve toplum tarafından sömürülmeleridir. Shaw'ın ortaya koymak istediği görüş, fuhuşun insandaki ahlaki eksiklikten değil ekonomik gereksinimden kaynaklandığıdır. Victoria Dönemi İngiltere'sinde bir kadına sunulan iş imkânlarını, az para verilmesini eleştirir. Bu anlamda insanlar ikiyüzlüdür, hem onları sömürürler hem de eleştirip hor görürler.

Vivie annesinin durumunu kabul eder çünkü geçmişte kalan bir iş olarak görür. Fakat Üçüncü perdede kendisine şantaj yaparak evlenmek isteyen Sir George Crofts'un annesinin hala devam etmekte olan işinde iş ortağı olduğunu öğrenir. Annesinin halen işlettiği, başka randevu evleri dışında Brüksel'de iki tane, Berlin ve Viyana'da birer tane, Budapeşte'de iki tane randevu evi vardır. Crofts kendini savunmak için, milletvekili olan ağabeyinin altı yüz kızın ancak hayatta kalacak kadar para kazanmadığı bir fabrikanın karının yüzde yirmi beşini aldığını belirtir.

Crofts'un iddialarından bir diğeri ise Vivie'nin görüşmekte olduğu Frank'ın aslında üvey kardeşi oluşudur. Oyunun başında, Papaz Samuel Gardner'in oğlu elinde avucunda olanı kumarda yiyen Frank, annesinden dolayı zengin olduğunu düşündüğü Vivie'e asılmaktadır. Oyunda Papaz Samuel Gardner hep doğru ortamlarda bulunmaya özen gösteren ama gerçekte Bayan Warren'la eskiden barda çalışırken ilişki yaşamış ve büyük olasılıkla Vivie'nin babasıdır. Bayan Warren'ın elinde kendisinin yazdığı ve aralarındaki ilişkiyi ifşa edecek bir mektup olduğundan Warren' a dokunamaz. Warren, onu koz olarak elinde tutmaktadır. Bu durum sayesinde Shaw bir din adamı olan, yanlış yerlerde bulunmamak veya yanlış kişilerle görünmemek için büyük çaba

gösteren Gardner'ın aslında ne kadar ikiyüzlü olduğunu ortaya koyar. Vivie, annesinin ne iş yaptığını öğrendiği zaman bunu anlayışla, hata sıradışı birşey yaptığı için hoşuna giderek karşılar. Fakat onun bu mesleğe paraya ihtiyacı olmamasına rağmen devam ettiğini ve kadınları istismar ettiğini öğrenince bunu affetmez. Evi bir daha dönmek üzere terk eder.

Son sahnede Vivie'yi ortak olarak çalıştığı ofiste görürüz, onu Bay Praed ve Frank ziyarete gider. Gözü açık olan Frank, üvey kardeş olmalarında bir sakınca görmez, onu asıl Vivie'den vazgeçmeye iten zengin annesini reddetmesi ve mirastan mahrum olacağıdır. Onları takiben, gönderdiği cekleri reddeden kızını görmek için Bayan Warren gelir. Bu vesileyle anne-kız tekrar yüzleşir. Vivie annesine ihtiyacı yokken neden bu mesleğe devam ettiğini sorar ve Bayan Warren çalışmayı ve para kazanmayı sevmekle beraber "Ben yapmazsam, bir başkası yapar" der (113). Vivie annesine, yaptığı meslekten dolayı değil, yaptığı mesleğe karşın çok geleneksel olduğunu onunla görüşemeyeceğini belirtir:

Vivie: [...] Eğer senin yerinde olsaydım, senin yaptığın gibi yapabilirdim; ama bir hayatı yaşayıp bir diğerine inanmazdım. Sen ruhunda geleneksel bir kadınsın. O nedenle şimdi sana veda ediyorum. Haklıyım, değil mi?

Warren: Bütün paramı atmakla mı!

Vivie: Hayır, senden kurtulmakta? Yapmamam aptallık olurdu. Bu doğru, değil mi? (115)

Bayan Warren, ayrılırken elini sıkmak isteyen kızının elini reddeder ve ondan ayrılır.

Shaw, *Bayan Warren'in Mesleği* adlı oyununda, kapitalist düzenin beraberinde getirdiği gelir eşitsizliğini ve sömürüyü kadınlara odaklanarak ortaya koyar. Bir Sosyalist olan Shaw, kapitalizmin doğurduğu yoksullukları göstererek, arzu ettiği toplumsal değişimi gerçekleştirmek için seyirciyi kendi çözümünü bulmaya davet eder. Oyun her ne kadar ele aldığı konu itibariyle zamanında 'ahlak dışı' olarak nitelense de, aslında kadınların koşullarını tartışan, onlara daha iyi çalışma koşullarının sağlanmasını savunan son derece 'ahlaklı' bir oyundur.

Shaw, hayatı boyunca oyunları aracılığıyla İngiliz toplumunda bir değişim yaratmaya çalışmıştır. Birçok 'fikir Tiyatrosu'na dahil edilebilecek oyununda olduğu gibi bunu *Silahlar ve Kahraman* ve *Bayan Warren'in Mesleği* adlı oyunlarında da amaçladığını görebiliriz. Shaw, *Silahlar ve Kahraman*'da romantik idealleri yıkmak, din, ahlak, kahramanlık, evlilik, aşk ve vatanseverlik gibi kavramlardaki yanlış koşullanma ve ikiyüzlülükleri

açığa çıkarırken *Bayan Warren'ın Mesleği*'nde ise fuhuşu kullanarak Victoria Dönemi'nde kadınlara sunulan kötü çalışma olanakları ve şartlarını ortaya koymuştur.

Kaynakça

- BERST, Charles A. *Bernard Shaw and the Art of Drama*. Urbana: University of Illinois Press, 1973.
- CRAWFORD, Fred D. "Shaw's British Inheritors". *Shaw and Other Playwrights*. (Haz. John A. Bertolini). Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1993. 103-111.
- CROMPTON, Louis. *Shaw the Dramatist*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1970.
- DUKORE, Bernard F. *Bernard Shaw, Playwright Aspects of Shavian Drama*. Columbia: University of Missouri Press, 1973.
- GIBBS, A. M. *The Art and Mind of Shaw*. Macmillan: Gill and Macmillan, 1983.
- GRENE, Nicholas. "Comedy and Dialectic". *Bernard Shaw: A Critical View*. London: Macmillan Press, 1987.
- LEANY, Daniel J. and Richard Foster. "The Themes in Bernard Shaw". *Critical Essays on George Bernard Shaw*. Ed. Elsie B. Adams. New York: G.K. Hall & Co., 1991.
- MORGAN, Margery M. *Bernard Shaw II: 1907-1950*. Berkshire: Profile Books, 1992.
- RUSINKO, Susan. *British Drama 1950 to the Present*. Boston: Twayne Publishers, 1989.
- STYAN, J. L., *Modern Drama and Practice: Realism and Naturalism*. Cambridge: Cambridge UP, 1985.
- SHAW, Bernard. *Bernard Shaw Dört Oyun*. (Çev. Sevgi Sanlı). İstanbul: Kültür Yayınları, 2004.
- _____. *Mrs. Warren's Profession*. Foreword by Eric Bentley. New York: A Signet Classic, 1960.
- _____. *Silahlar ve Kahraman*. (Çev. Hamit Dereli). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1953.
- YÜKSEL, Ayşegül. "G.B.Shaw: 'Nükteli Söyleşim'den 'Tartışma Komedi'si'ne". *Dram Sanatında Sınırları Zorlamak*. İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları, 2013. 109-127
- _____. "G.B. Shaw: Defence of Intelligence Against Mediocrity". *Journal of Human Sciences VIII/1* (1989). 119-134.